

Урок жыцця і творчасці

Гэтымі трыма кнігамі творчасць А. Карпюка прадстаўлена сучаснаму чытачу даволі выразна і шырока і ў сваіх вызначальных мастацкіх якасцях, і ў ідэяна-змястоўных накірунках. Хаця, зразумела ж, далёка не поўна.

І вось, перачытваючы нешта новае, штосці проста згадваючы, з чымсьці знамячыся ўпершыню, суднасны выдадзенае сёння з усёй творчасцю, бачыш, пераконваешся, у якой ступені гэты пісьменнік цэласны, адзіны, арганічны. Арганічнасць творчых, мастацкая ідзе ад жыццёва-прыроднай, духоўнай. Як пісьменнік, Аляксей Карпюк вельмі аўтабіяграфічны. Можна, як мала хто з яго пакалення. Найперш у сваіх лепшых творах. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова перачытаць "Аўтабіяграфію" і такія творы, як "Данута", "Пушчанская адысея", "Развітанне з ілюзіямі". Грунтоўная аўтабіяграфічная аб'ектывная аснова выяўлена адкрыта. Як бы непрыхаваная. Манера апавядання — непасрэдна адкрытая, шчырага. У абгрунтаванні сваёй пазіцыі, у сцвярджэнні сваіх думак пісьменнік паслядоўны, упарты, палемічны.

Падзеі пераважнай большасці Карпюковых твораў адбываюцца ў родных мясцінах, у тым кутку зямлі, дзе прайшлі далёка не заўсёды бесклапотнае дзяцінства, напоўненае рамантыкай барацьбы юнацтва, гераічнай і драматычнай маладосці. У гэтым свеце жыў пісьменнік, увабраў яго ў сябе і па-свойму выявіў. І свет гэты не замкнёны сам у сабе, ён арганічная частка агульнага беларускага свету.

Такімі былі творы першай кнігі "Дзве сасы" (1958). Пазней Карпюк звяртаецца ў глыбіню асабіста перажытага, пачынае думаць пра недалёкую гісторыю народа, сваё месца ў ёй. Так з'явілася аповесць "Данута". Нарадзілася з успамінаў часоў вучобы ў Вільні, успамінаў вельмі асабістых і глыбокіх, успамінаў светлых і дарагіх. Твор напісаны проста на адным дыханні.

Для самога Карпюка аповесць была асабліва дарага — і як жывое ўвасабленне незабыўнай пары юнацтва, і як глыбокае перажыванне высокага творчага працэсу. Зноў і зноў звяртаўся ён да гэтага твора, дапрацоўваў, удасканальваў. У адным лісце пісаў, што "Дануту" перапісаў 32 разы. Але што важна: першапачатковы эмацыянальны лад, які так адпавядаў зместу твора, яго жыццёвай аснове, па сутнасці, не мяняўся, рамантычна-лірычны тон не зніжаўся. І гэта невыпадкова: то быў тон і лад не проста першага ўражання, а глыбокай асабістай перажытасці.

Назва аповесці — "Данута", хоць галоўны герой Янка Барташэвіч, за якім вельмі выразна праглядаецца аўтар — у падзеях, учынках, характары. І расказвае ён пераважна пра сябе. Падзеі падаюцца як успаміны. Гэта так, але паэтычны змест твора заключаны ў вобразе Дануты, Янкавага адзінага, чыстага і светлага кахання на працягу многіх гадоў і падзей. Бо якраз гэты вобраз выпраменьвае столькі пяшчоты, абаяльнасці і чысціні.

А. Карпюк не ідэалізуе ўзаемаадносін сваіх герояў, ніколі не спрашчае жыццёвыя стасункі, не згаджае вуглы сацыяльных супярэчнасцей сялянскі сын Янка Барташэвіч беларус і полька дачка генерала Данута Янкоўскага, — ім было наканавана лёсам, пераадоўваючы ўсе перашкоды, усе прымхі і забавоны, па-

За апошні час выйшла некалькі кніг Аляксея Карпюка: у 2007 годзе ў выдавецтве "Кнігазбор" — "Выбраныя творы"; у 2008 у серыі "Гарадзенская бібліятэка" — аўтабіяграфічная аповесць "Развітанне з ілюзіямі" і ў 2009 у серыі "Беларуская проза XX стагоддзя" — зборнік "Пушчанская адысея".

Найбольш поўна ў творчым і грамадска-чалавечым абліччы пададзены А. Карпюк у "Выбраных творах". Дзве аповесці ("Данута" і "Развітанне з ілюзіямі"), п'еса "Канец свету", публіцыстыка, лісты прэзентуюць непасрэдна творчасць пісьменніка. У "Дада-так" уключаны ўспаміны пра А. Карпюка В. Быкава, Б. Клейна, В. Іпатавай і Н. Ляшчонак, а таксама ліст В. Быкава жонцы сябра і земляка.

Асноўны змест іншых дзвюх кніг складаюць творы, назвамі якіх яны пазначаны, — "Развітанне з ілюзіямі", "Пушчанская адысея".

кахаць адно аднаго. Зразумела, яны не маглі стаць іншымі, чым яны былі, якімі іх зрабілі час і ўмовы. Яны пастаянна спрачаюцца. У кожнага з іх і за імі рознае мінулае, свая гісторыя, школа, свае нацыянальныя і сацыяльныя традыцыі.

Вайна і ўсе падзеі, што адбываліся ў краіне і свеце на працягу многіх гадоў, уводзілі гэтую гісторыю кахання ў пльмень жыцця гістарычна агульназначнага і рабілі разрыў закаханых як бы сацыяльна-гістарычна наканаваным, аб'ектыўна заканамерным. І ўсё ж тое светлае каханне, вобраз Дануты Янка пранёс праз ваенныя гады і гады пазнейшыя чыстымі, прыгожымі.

Тон твораў Аляксея Карпюка — гэта тон узноўленага ім жыцця. Тое, пра што ён пісаў у "Дануце", несла ў сабе рамантычны настрой, патрабавала рамантычнага тону. І тон гэты аўтар знайшоў. Бо і сам ён (аўтар) яшчэ не так далёка адышоў ад тых падзей, у яго памяці, успамінах былі яны ахутаны ішчэ наміткаю юнацкай рамантыкі. Пазнейшы жыццёвы матэрыял, матэрыял вайны, патрабавалі іншага, больш суровага, стрыманага тону. І ён ужо адчуваўся ў трэцяй частцы аповесці "Данута".

Увогуле адпаведнасць эмацыянальнага тону, апавядальна-рытмічнага ладу зместу твора, яго ідэянай скіраванасці з'яўляецца ў мастацкай літаратуры, бадай, самым вызначальным. Ёсць гэта — ёсць мастацкі твор. Можна сцвярджаць нават, што гэтай адпаведнасцю вызначаецца мастацкасць, арганічнасць мастацкага свету, створанага пісьменнікам. Нараджаецца яна (адпаведнасць) з грунтоўнага глыбокага ведання жыццёвага матэрыялу, узятага ў аснову твора — характараў, падзей, фактаў, сітуацый, асабістай аўтарвай далучанасці да яго, перажытасці. З праўдзівасці і сумленнасці ўзнаўлення, шчырасці аўтарскага голасу.

У станаўленні Аляксея Карпюка як чалавека і грамадзяніна, у фарміраванні яго як пісьменніка выключна важнае значэнне мела вайна. Увогуле, для ўсіх тых, хто прайшоў, перажыў вайну, яна засталася з імі на ўсё жыццё, вызначыла іх лёс — чалавечы і творчы. І ў кожнага творцы (у ягонай творчасці) вайна была свая, кожная асабіста пражытая і перажытая. Свая вайна і ў А. Карпюка. Разам з тым гэта і вайна родных мясцін, роднай зямлі. Такою яна паказана пісьменнікам у яго галоўным "ваенным" творы — аповесці "Пушчанская адысея". Змястоўная аснова аповесці выключна аўтабіяграфічная. Як у сюжэце, так і ў вобразнай сістэме. У лёсе Алясы Кучынскага, галоўнага героя твора, даволі выразна высвечваецца лёс самога аўтара. Кучынскі — гэта, па сутнасці, той жа Янка Барташэвіч — смелы, рашучы, сумленны, дзесьці простаінейны, часам пазбаўлены вытрымкі і разважлівасці. Ён

сын свайго краю, свайёй зямлі. І для пісьменніка надзвычай важна было як мага паўней захаваць меру праўды і ў падзеях, сцэнах, і ў характарах, і ў падрабязнасцях, і ў перадачы агульнай эмацыянальнай атмасферы, абаяваючыся не толькі на памяць, але і ўлічыўшы досвед часу. Аўтар не дае ў аповесці шырокіх, разгорнутых карцін партызанскай барацьбы, зусім мала месца займае апісанне баявых аперацый. Вялікая ўвага адведзена паказу штодзённага жыцця сялян ва ўмовах акупацыі і партызанскіх будняў. Аляксею Карпюку ўдаецца выявіць унутраную неабходнасць узнікнення ўсенароднага супраціўлення ва ўмовах варожага нашэсця, парушэння адвечнага ладу і парадку сялянскага жыцця. То быў як бы вымушаны пераход чалавека, селяніна-працаўніка, з аднаго жыццёвага стану ў іншы — нязвычайны, але адзіна неабходны.

І ў "Дануце", і ў "Пушчанскай адысеі", напэўна, найбольш характэрных і вызначальных творах Аляксея Карпюка, вельмі добра відаць, непасрэдна адчуваецца сувязь лёсу (пісьменніцкага) і творчасці, лёсу і жыцця краю. А лёс гэтага пакалення наогул і кожнага яго прадстаўніка жыццёва ўнутрана скіраваны на гістарычны кантэкст. Залежнасць творчасці пісьменнікаў ваеннага пакалення ад іх біяграфіі вынікае з самой біяграфіі, якая не проста далучана да вялікай гісторыі, а ёю створана, нясе яе ў сабе, сама з'яўляецца гэтай гісторыяй. Таму вайна для А. Карпюка, як і для большасці іншых творцаў гэтага пакалення, стала асноўнай тэмай жыцця і творчасці. І не толькі ў сэнсе чалавечай памяці, адлюстравання тых падзей, узняўлення тагачаснай драматычнай атмасферы жыцця, але і ў станаўленні, фарміраванні самой творчай асобы, непрымьраймай да хлусні, крывадушша, творцы, які спавядае праўду і чалавечнасць, змагаецца за іх да апошняга. А праўда і чалавечнасць тут шырыць за праўду і чалавечнасць галоўнага героя ды і аўтара. Бо ў творах выразна бачыцца не толькі лёс героя, нават аўтара, але і праглядзецтва адчувальна лёс народа, краіны: праз узнаўленне складанага перапляцення рэальных падзей і сітуацый, праз вобразную сістэму.

З асаблівай сілай, вострай выяўлена гэта ў аповесці "Развітанне з ілюзіямі", творы ў вышэйшай ступені аўтабіяграфічным, змястоўна і эмацыянальна асабістым. Твор гэты спачатку быў пражыты і перажыты А. Карпюком. Па сутнасці, усім яго свядомым жыццём. Напісаны ў канцы жыцця: 1989 — 1990 (памёр у 1992). Твор прынцыпова важны. У жыцці (ды і ў творчасці) выніковы.

Твор гэты балючы. Развітанне ў ім выпактаванае. Развітанне з КПСС, з яе ідэаламі, яе маральнымі прынцыпамі, з тым, чаму верыў многія га-

ды, за што па-свойму змагаўся многія гады, у Карпюка і для Карпюка было не кан'юнктурае, не на хвалі агульнага адмаўлення, характэрнага для тых гадоў. Яно было падрыхтавана ўсім папярэднім жыццём чалавека і пісьменніка сумленнага, шчырага, прынцыповага, актыўнага, жыццём неадлучным ад жыцця роднага краю.

Усё тое недарэчнае, абсурднае, надуманае, несумяшчальнае з нармальным людскім ладам жыцця, што давалася перажыць галоўнаму герою аповесці (самому пісьменніку), не было чымсьці выключным, адзінаквым. Зусім не. Яно закранала і іншых. Яно было характэрнае для таго часу, тагачаснага ладу жыцця. Каб стварыць як бы маральны фон, зтычную аснову ўспрымання ўсёй шматгадовай гісторыі "развітання", твор пачынаецца раздзелам "Маральны стрыжань".

Згадваюцца правілы агульнага жыцця роднай вёскі, краю. Робіць абагульненне, выснову:

"А ўсе тыя правілы, як для хлопчыкаў, так і для дзяўчынак, падпітання прыказкамі, народнымі рамёствамі, нацыянальнай сімволікай, казкамі і легендамі, каламбурамі і жартамі, загадкамі і лічылкамі, маладому парастку давалі стрыжань, нацыянальную ўтульнасць, непаўторны каларыт, душэўную ўпэўненасць, адчуванне чалавечай годнасці ды служылі справільным полем, надзейным гарантам для самасцвярджэння і росту."

То былі маральныя асновы тых людзей, сярод якіх і з якімі жыў А. Карпюк, маральных крытэрыяў, якімі кіраваліся людзі, кіраваўся ён сам у жыцці і творчасці. І толькі ў новых умовах перабудовы стала магчымым па-сапраўднаму ўбачыць, прааналізаваць і зразумець пражытае і перажытае, ацаніць як трэба. З пазіцыі маральных, народных. Пераступіўшы шмат праз што і ў асабістым лёсе, Аляксей Карпюк змог гэта зрабіць, суданёшы свой лёс з лёсам роднага краю, свайго народа.

"Развітанне з ілюзіямі" — твор які расказвае пра самае балючае, выпактаванае самім пісьменнікам, народам, пра глыбокія расчараванні, незагоўныя раны, страты.

Успрымаецца гэты твор не толькі як сведчанне гісторыі, мінулага, але і як урок творчасці, мастацкага спасціжэння рэчаіснасці, урок жыццёва і творча пакутлівы, але сумленны.

Ідэіны напал, праўдзівасць, нязменная рамантычнае імкненне да праўды, святла і прыгажосці — вось якасці, якія і сёння прывабліваюць у лепшых творах Аляксея Карпюка. І перачытваючы "сённяшні" кнігі пісьменніка, яшчэ раз пераконваешся: літаратура, у аснове якой рэальнае жыццё рэальнага чалавека, нязменная ўключаецца ў пльмень адвечнай людской і нацыянальнай памяці, уплываючы тым самым на індывідуальную чалавечую памяць.

Серафім АНДРАЮК

Барыс Бур'ян

Восеньскім прамозглым вечарам званіў тэлефон. Скрушны голас Алены Васілевіч коротка паведаміў: "Лёначка, памёр Барыс Іванавіч..."

Барыс Бур'ян і Алена Сямёнаўна да ўчарашняга дня былі самымі старэйшымі сябрамі ў нашай літаратурнай сям'і. Яму — 86-ы, ёй — 87 год. Яны нават суседнічаюць на старонках апошняга тэлефоннага даведніка...

Суседнічалі... Я таксама нейкім чынам уваходзіў у кола творчых і чалавечых інтарэсаў Барыса Бур'яна. Яму імпаанавалі мае вершы. Мне — яго інтэлігентны і эмацыянальна абвостраны паэтычны слых і спагадлівасць. Апошні раз мы бачыліся на пачатку лета. Барыс Іванавіч папрасіў прынесці часопіс. У запэненай паўпустой, чуйнай, як мембрана, аднапакаеўцы, высахлы і жыліста наструены, з задаўненымі ўспамінамі былога, ён сам здаваўся мне там часовай "антыкварнай рэччу"... Тым больш у нас, выхалашчаны прагматызмам, час. І вось яго вынеслі...

Рускі па месцы нараджэння (Масква) і нацыянальнасці, ён адолеў няпрсты жыццёвы шлях. Яшчэ да вайны працаваў артыстам у тэатрах. Скончыў тэатральную студыю ў Разані. А ўжо са жніўня 1941 года служыў у войсках сувязі і ўдзельнічаў у баях на 4-м Украінскім фронце. Пасля вайны застаўся ў Мінску. Працаваў карэспандэнтам у БелТА, рэдактарам на Беларускай тэлебачанні, а ўжо асноўную частку творчага жыцця аддаў працы ў газеце "Літаратура і мастацтва". Асаблівы плён яго рэдактарскай дзейнасці на пасадзе загадчыка аддзела тэатра, музыкі і кіно. Менавіта яго артыкулы, рэцэнзіі і эсе былі найбольш чыгальнымі і мелі шырокі розгалас у культурніцкіх колах сталіцы. Ён вельмі хутка засвоіў беларускую мову і валодаў ёю як сваёй роднай. Яго паважалі і пісьменнікі і тэатралы.

Барыс Бур'ян выдаў паўтара дзесятка кніг на рускай і беларускай мовах, сярод якіх "На тэатральных перакрыжках" (з І. Ліснэўскім), "З сёмага рада партэра", "Судьба чужая — как своя", "І толькі надліс...". Ён таксама аўтар аповесцей "У сінёй бухты", "Вальс Грыбедава", выбранага "Грозьвые отголоски"... Ім напісана некалькі п'ес і шэраг сцэнарыяў для радыё, тэлебачання і дакументальнага кіно. Зроблены пераклады на рускую мову твораў К. Чорнага, М. Лынькова, Б. Мікуліча, А. Якімовіча, А. Васілевіч...

Барыс Бур'ян узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны II ступені і "Знак Пашаны", а таксама медалямі.

Аднак сухі пералік зробленага не выяўляе ўсяго чалавека. Яго ўнутранае жыццё, якое давала яркі водсвет і агульвала цэлым шмат каго, не менш істотнае і важнае. Барыс Іванавіч менавіта такім і быў — маяком на бурна-хвалістым, стыла-туманным даяглядзе нашых будняў.

— Лёня, чытаў ваш артыкул. Добра. А ці знаёмы вы з творчасцю Георгія Адамовіча? Не? Як жа так! Я вам прынясу яго дзвухтомнік. На мой густ, ён вам бліжкі. Будзеце мець насласоу...

І напраўду, Георгія Адамовіча я цяпер часта перачытваю. Далёкі, ён стаў мне бліжкім. Але не бліжэйшым, чым сам Барыс Іванавіч Бур'ян, якога, на жаль, таксама ўжо няма, апроч пакінутых ім па сабе добрых кніг і светлых згадак...

Будзем помніць.
Леанід ГАЛУБОВІЧ

Калектыў РВУ "Літаратура і Мастацтва" глыбока смуткуе з прычыны смерці былога супрацоўніка газеты "ЛІМ", вядомага пісьменніка, літаратурнага і тэатральнага крытыка **Барыса БУР'ЯНА** і выказвае глыбокія спачуванні яго родным і блізкім.